

УДК 94 (477.74) (=131.1) «1818-1869»

DOI: 10.26661/swfh-2018-51-028

Просопографічний портрет купців 1-ої гільдії Одеси (1820-1860-і рр.)

О. О. Феденко

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
fedenkoolena@gmail.com*

Ключові слова:

італійці, купці, Одеса,
зернова торгівля, Генуя.

У статті на основі українських та італійських архівних джерел вперше в історіографії поданий просопографічний портрет італійських купців 1-ої гільдії Одеси – Б. Понсіо, К. де Азарта, Дж. Порро, П. Казаретто, Г. Джерболіні, – які здійснювали зовнішню торгівлю у 1820-1860-х рр. Автор розглядає причини і умови заснування італійських торгових домів, участь цих купців у громадському і благодійному житті Одеси. Встановлені причини ліквідації італійських експортних компаній та втрати провідних позицій італійців у зерновій торгівлі Одеси у середині XIX ст.

Prosopographical portrait of Odesa merchants of the 1st guilds (1818-1860's)

O. Fedenko

I.I.Mechnikov Odessa National University

Key words:

Italians, merchants, Odesa,
grain trade, Genoa.

The article provides a biography and an analysis of the activities of Italian merchants testifies to their significant contribution to the development of Odesa and gives an opportunity to demonstrate the peculiarity of this ethnosocial group.

The presented topic is extremely important for understanding economic trials in the Dnieper Ukraine in the 19th century. The source of the research was archival materials of the State Archives of Odesa Region (Odesa, Ukraine) and the State Archive of Turin (Turin, Italy).

During 1820-1870's in Odessa, Italian trading houses were founded only by natives of the Sardinian kingdom (B. Ponsio, C. de Asarta, P. Casaretto, D. Gattorno, C. Rocco, G. Gerbolini etc.). In order to do business in the city, the merchants made a family or own, translated from Italy or earned on the city, capital, which in the course of several years gave thousands of dollars at the expense of exporting Ukrainian grain to the Mediterranean ports (Genoa, Nice, Marseille, Trieste). In addition to economic activity, they were engaged in building and improvement of the city, philanthropy, and also held positions in local and state authorities, and entered the status of honorary citizens of the city. Italian merchants were the authors of projects to improve the infrastructure (transport network, telegraph line, water supply) in Odesa and adjacent territories. The aim of these projects was to improve the conditions for trade. Despite this, they did not break the ties with their homeland, and in unfavorable economic circumstances closed business in Odessa, transferring capital to Italy.

Протягом першої половини XIX ст. італійці поряд з греками, німцями, французами були лідерами у здійсненні торгівлі в Одесі – найпотужнішого порту Наддніпрянської України. Окрім цього, Апеннінський півострів був одним з головних напрямків експорту українського збіжжя. Тому дослідження економічної діяльності італійської громади Одеси

є необхідним для розуміння економічних трансформацій і процесів модернізації всієї Наддніпрянської України.

Присутність і значний внесок італійських негоціантів у здійснення торгівлі в Наддніпрянській Україні констатується в історіографії, але дослідження загальних тенденцій участі італійського

купецтва в українській економіці протягом XIX – початку XX ст., висвітлення біографій і аналіз діяльності купців здійсненні не були. Окремих аспектів цієї теми у своїх дослідженнях торкалися К. Бацак [1], Н. Бацак [2], А. Маколкін [3], П. Поджи [4], хоча більшість італійських експортних компаній навіть не згадується.

«Скромна» увага до цієї теми багато в чому зумовлена тим, що джерельна база розпорошена поміж різних вітчизняних та іноземних архівів, потребує залучення значної кількості преси і статистичних матеріалів. Відсутність можливості відтворити повноцінну біографію купців і проаналізувати їхню діяльність в повній мірі вимагають залучення просопографічного методу, що дозволяє створити колективну біографію цієї етносоціальної групи.

Мета статті – скласти просопографічний портрет італійських купців, чиї торгові дома діяли в Одесі в 1818-1860-х рр. Основу джерельної бази дослідження стали матеріали Державного архіву Одеської області (далі – ДАОО) і звіти генеральних сардинських консулів в Одесі, що зберігаються в Державному архіві Турина (L'Archivio di Stato di Torino (A.S.T.)).

Закінчення наполеонівських війн, політична стабілізація на Апеннінському п-ові, зернова криза в Європі у 1815-1817 рр. зумовили від італійських негоціантів пошуку нових ринків для закупівлі зерна. Заходи російського уряду, спрямованні на залучення іноземців до торгівлі в Одесі, відкриття у 1816-1817 рр. генеральних сардинського і неаполітанського консульств, чийм завданням було лобювання і захист торгових інтересів своїх співвітчизників та італійського мореплавства, наявність в значному об'ємі сільськогосподарської продукції зумовили появу італійських комерсантів в Одесі.

Налагодження регулярної торгівлі, незалежної від посередників, вимагала від іноземних купців заснування в Одесі торгових домів, які могли бути як незалежними компаніями, так і філіями вже існуючих в Європі фірм. Відкриття бізнесу в Одесі вимагало від негоціантів зарахування до 1-ої, в окремих випадках до 2-ої, купецької гільдії, для чого вони повинні були мати відповідний капітал і нерухомість у місті [5, с.18].

У 1818-1820-х рр. в Одесі експорт зерна здійснювали такі італійські негоціанти, як Б. Понсіо, П. Сарторіо, Д. Гаторно, Дж. Верані і О. Сарато. Перші три представляли генуезький капітал, а «Сарато і Верані» – ніццький.

Засновниками торгового дому «Сарато і Верані» в Одесі виступили ніццькі купці брати Клересі

та Антоніо Сарато. Управителями торгового дому в Одесі стали Джузеппе Верані і брат А. Сарато, Онорето. Торговий дім «Брати Клересі» був головним партнером, на чие ім'я приходилась більшість зерна, відправленого з Одеси, і вони вкладали в цей бізнес гроші відповідно до контракту. У 1824 р. брати Клересі вирішили вийти з бізнесу [6]. Торговий дім володів трьома суднами «Люция», «Королева Марія-Кристіна», «Місто Одеса» [7, арк.426; 8, арк. 327], які плавали під російським прапором, а О. Сарато і Дж. Верані взяли російське підданство. У 1827 р. через збитки, що завдала російська-турецька війна 1828-1829 рр., торговий дім об'явив себе банкрутом, а Комерційний суд Одеси вчинив конкурс на продаж майна «Сарато і Верані» на задоволення інтересів кредиторів [8, арк. 325-328].

Одну з перших потужних італійських фірм в Одесі відкрив генуезький купець Бартоломео Понсіо (1792 1837). Точна дата його прибуття до Одеси з Сардинського королівства невідома. У 1818 р. він звернувся до графа О. Ф. Ланжерона з прохання зарахувати його до купців 1-ої гільдії, вказуючи, що він має капітал 5 100 крб., з хлібо-торгівлі придбаний «власною працею», і нерухомість у місті [9, арк.5].

Б. Понсіо володів будинком на воєнному форштадті у VII кварталі під № 80 і № 81, що був придбаний у 1820 р.; та будинок на грецькому форштадті у кварталі L під № 574, купленому в 1830 р. Обидва дома були оцінені Одеською Думою в 43 500 крб. [10, арк. 44]. Також Б. Понсіо володів суднами «Нептун», «Св. Андрія» [11, арк. 5-6зв], «Св. Спирідон» [11, арк.112-112 зв.], що плавали під російським прапором. Б. Понсіо разом з І. Різнічем і К. Папудовим були засновниками першої страхової компанії на Чорному морі [12].

Бартоломео Понсіо помер 5 квітня 1837 р. в Ніцці. Згідно заповіту бажав, щоб його бізнес в Одесі був ліквідований, а майно розпродане [10, 45 зв.]. Спадкоємцями стали його дружина Марія, син Ніколо, дочки Антонія і Жозефіна тощо. Вартість рухомого та нерухомого майна оцінювалося у 180 000 крб., з яких 28 000 крб. складало придане Марії. Цікаво, що сину, Ніколі, він радив не займатися комерцією, а бажав, щоб він отримав освіту і став адвокатом [10, арк. 47].

Ліквідацією бізнесу Б. Понсіо проводив управитель його фірми Карло де Азарта (1790 1872). Останній народився в Генуї у родині іспанського емігранта. Його брат Джакомо де Азарта став відомим в Сардинському королівстві воєначальником [13].

К. де Азарта прибуває до Одеси в 1818 р. разом з Б. Понсіо, для якого вирішував справи на

митниці й карантині [14]. К. де Азарата був прикладом того, як людина без статків, завдяки власним здібностям могла нажити мільйони в Одесі й посісти поважне становище в місті.

Карло де Азарта швидко вивчив російську мову, торгове і цивільне законодавство Російської імперії. За свідченням консула навіть перекладав на італійську відповідні кодекси [15]. У 1824 р. клопотав про надання йому російського підданства, яке отримав в 1827 р. 24 квітня 1828 р. К. де Азарта зробив запит на зарахування його в купці 3-ої гільдії з капіталом у 80 000 крб. асиг. Він володів будинком, в якому проживав з родиною, складами для зерна і співволодів двома «маленькими судами під російським прапором» [14].

На початку 1834 р. мав дружні зв'язки з іншим італійським купцем Доменіко Гатторно [14], з яким планував відкрити в Одесі справу, але останній взяв у компаньйони Паоло Казаретто. В «Одеском вестнике» в рубриці навігація за 1837 р. зазначається фірма «Понсіо і де Азарта», що свідчить про те, що саме К. де Азарта викупив бізнес Б. Понсіо. У 1838 р. К. де Азарта вже значиться самостійно як купець 1-ої гільдії. Його торговий дім знаходився під адресою вул. Ямська у власному будинку [16, с. 359]. В цей період він став постійним членом Комерційного суду Одеси і разом з родиною був зарахований до потомствених почесних громадян. Його сини, Емануель і Костянтин, допомагали йому керувати бізнесом [17, арк. 7]. Карло де Азарта помер в Генуї у 12 серпня 1872 р. і був похований на генуезькому кладовищі Станьєло.

Один з синів К. де Азарта, Костянтин, залишився й надалі жити в Одесі. Він був членом комітету для спорудження мостових, член Одеського відділення Комерційного ради, старшим членом Комерційного суду від купецтва, Міської управи, гласним міської думи, почесним мировим суддею, товариш голови Товариства виправних притулків для малолітніх злочинців. Був власником будинків на вул. Елисаветинській, 7 та вул. Московській, 159, вул. Італійської, 38, вул. Торгової, 2 [18; 19, с. 58, 128, 244].

Свій будинок на вул. Торговій, 2 і маєток в с. Любоваєвка Тираспольського повіту Херсонської губернії Костянтин де Азарта заповідав своїй дружині Францисці Касперовній Турській. Після її смерті ця нерухомість повинна була перейти у спадок місту Одеса для того, щоб Одеське міське суспільне управління за рахунок прибутку від них створило дитячі столові в місті та передмісті на кшталт «Фребелівських Kindergarden...в яких діти, яких приводять на час роботи їхніх батьків,

отримують початкове виховання і деякі знання» [20]. Ці установи повинні були бути названі на честь його першої дружини Людмили Касперовної і сина Альфонса – «Людмилі-Альфонсієвські установи денних дитячих притулків» [20].

Наприкінці 1830-1840-і рр. торговий дім Карло де Азарта був одним з найпотужніших поряд з тими, якими володіли Франческо Лаура, Паоло Казаретто, Джакомо Порро. Капітал цих компаній становив декілька сотень тисяч карбованців, які вони вкладали в нерухомість в Одесі та у цінні папери [21]. Про Ф. Лауру нічого не відомо, на відміну від П. Казаретто і Дж. Порро.

У 1820-х рр. торгівлю в Одесі розпочинає ще один сардинський підданий Франческо Казаретто. Він був сином торговця з лігурійського міста К'яварі, який мав склади для зберігання і оптового продажу зерна в Анконі й Генуї [4, с. XX]. Франческо розширив бізнес батька, заснувавши в Генуї торговий дім, який здійснював торгові операції в портах всього Середземного моря, Одесі, Таганрозі та портах Іспанії. Мав два судна, «Due Sorelle» і «Re David», що здійснювали рейси в порти Середземного та Чорного морів [4, с. XXII].

Ведучи торгівлю в Одесі, Ф. Казаретто познайомився з купецькою родиною Гатторнів [4, с. XXIV]. У 1820 х рр. Доменіко Гатторно, а з 1830 р. його син Агостіно, вели торгівлю хлібом в Одесі. Д. Гатторно очолював торговий дім в Генуї, а його брат мав свою фірму в Трієсті. Перебуваючи у ділових справах в Генуї, Агостіно домовляється з Франческо Казаретто про започаткування в Одесі спільної справи. Для ведення бізнесу в Одесі Франческо відправляє туди свого сина Паоло (1813-1853).

Паоло Казаретто народився в Генуї 29 червня 1813 р. [4, с. XXV] Отримав освіту в коледжі в Каркарі та вступив до Генуезького університету, проте, змушений був покинути навчання в 1829 р. через хворобу [4, с. XXVI]. У серпні 1834 р. Паоло і Агостіно Гатторно прибули до Одеси, де заснували на рівних правах торговий дім з початковим капіталом 80 000 крб. під назвою «Гатторно і Казаретто». Через декілька років А. Гатторно помер у Трієсті від холери, П. Казаретто став єдиним власником торгового дому [4, с. XXVII]. У 1840 р. він прийняв російське підданство [23].

В Одесі П. Казаретто почав товаришувати з іншим сардинським підданим – Антоніо Россі, який мав бізнес в Таганрозі та обіймав там посаду сардинського віце-консула. А. Россі був сином відомого генуезького купця Джероламо Россі. 9 червня 1844 р. в Генуї П. Казаретто одружився з сестрою Антоніо, Елізі [4, с. XXIX]. Восени подружжя

прибуло до Одеси, де за час відсутності Паоло, з 1842 р. до 1844 р., справами торговим домом керував його молодший брат – Луїджі.

Наступні роки були успішними і для бізнесу П. Казаретто: з 1843 р. до 1848 р. капітал його фірми збільшився з 90 000 до 500 000 крб. [4, с. XXXI]. Після таких успіхів П. Казаретто замислився залишити Одесу, вклавши гроші у більш безпечний бізнес, ніж торгівля. Він покинув місто з родиною в 1850 р., проте тяжка хвороба не дозволила йому започаткувати новий бізнес на батьківщині. П. Казаретто помер у 1853 р. і був похований на кладовищі Станьєло в Генуї.

Джакомо (Яків) Томазович Порро розпочав свою купецьку діяльність в Одесі у 1822 р. або 1823 р. Він походив з містечка Лоано провінції Лігурії. Консул Паоло Джованетті повідомляв, що прибув він в Одесу від генуезького торгового дому Рокка в якості дрібного службовця, що опікувався навантаженням суден [21]. Вже 1825 р. Дж. Порро подав клопотання про зарахування до купців 1-ої гільдії. Одним з директорів страхової компанії «Одессіана» [24]. З 1833 р. у місті проживав і його брат Жан-Батіста Порро, який також брав участь у комерційній діяльності. Помер Ж.-Б. Порро у 23-річному віці від тяжкої хвороби у 1840 р. в Таганрозі, куди переїхав з метою відкрити комерційну справу, що повинна була стати філією торгового дому його брата [25]. Ще один брат Джакомо, Феліче, проживав у Лоано і у документах значиться як землевласник [26].

Дж. Порро був не в дуже приязних стосунках з сардинським консульством. А. Репетто називав його «відомими ворогом консульства» і писав, що Дж. Порро «переслідував його попередника П. Джованетті» [27]. В цьому ж листі консул зазначав, що Дж. Порро відомий в цьому краї двома речами: по-перше, є автором різного роду «огидних пасквілів» як Тарфюр Мольєра, а, по-друге, «має гроші, і тільки Бог знає, скільки він заробляє» [27].

У 1843 р. Дж. Порро був призначений португальським генеральним консулом в Одесі та інших російських портах на Чорному морі [28]. У 1827 р. купив будинок в Григорія Шершеневича, що знаходився в 1 частині в XVI кварталі під № 131 і № 132 [29, арк. 133]. Помер 30 серпня 1858 р. в Одесі у віці 60 років. Мав п'ять синів і дві дочки. Залишив спадок в розмірі 4 млн. франків [30].

Найстарший син, Томазо Порро, працював секретарем у батька [31]. До України переселялися й інші родичі Джакомо Порро: у 1853 р. його 23-річний племінник Томмазо Петріка, уродженець м. Фінале-Лігуре, і його син, Луїджі Порро, за фінансової підтримки Дж. Порро засну-

вали торговий дім «Porro Petrica & G» в Ізмаїлі з дочірньою фірмою в Рені [31], але події Східної війни не дали цій компанії можливості функціонувати. Ще один син Феліче Порро заснував власну справу у Бердянську, перетворившись на одного з найзаможніших експортерів збіжжя в цьому місті [33], а у 1885 р. був призначений там італійським віце-консулом [34, с. 279].

Ще одним прикладом збагачення і перетворення на заможного негоціанта є постать сардинського підданого Густаво Джерболіні. Г. Джерболіні був призначений віце-консулом в Маріуполь у 1836 р. і урочисто присягнув вірно служити і виконувати свої обов'язки у консульському офісі в Одесі у присутності свідків [35]. У тому ж році одружився на Елізі Корсі, дочці турецьких підданих Ніколи і Марії Корсі, що походили зі Смірни і вже довгий час проживали в Одесі [36].

В російських портах консулам і віце-консулам дозволялося здійснювати торгівлю, в тому числі й міжнародну, без зарахування до купецької гільдії. Г. Джерболіні, скориставшись цим правом, розпочинає торгівлю зерном у Таганрозі та Ростові: у 1838 р. на суму 311 196 крб. [37, с. 104], а у 1839 р. – 507 125 крб. [38, с. 103]. У 1844 р. він отримав звання керченського купця 1-ої гільдії [39, с. 107]. У 1846 р. Г. Джерболіні переводить свою родину до Одеси, де побудував «дивовижно розкішний будинок, що не дивно, адже, як стверджують, в цьому році заробив 300 тис. крб. на зерні» – писав сардинський генеральний консул А. Репетто [40]. У 1849 р. Г. Джерболіні остаточно переїжджає до Одеси, де разом з іншим сардинським підданим Дж. Сімоні створює розпочинає торгіву діяльність під фірмою «Джерболіні і Сімоні».

У 1852 р. серед найпотужніших торгових домів італійців і загалом Одеси були компанії Джакомо Порро і Карла де Азарта, які здійснювали не лише зовнішню торгівлю, проводили фінансові операції між Одесою, Лондоном, Генуєю і Марселем [15]. Слідом за ними йшла компанія Вінченцо Наполеоновича Россі. Про інші торгові дома «Брати Рокка», «Брати де Джованні», «Джерболіні й Сімоні», «Тубіно дядя і племінники», «Брати далль Орсо і сини», «Л. Россі і Ко» консул писав, що всі вони є філіями торгових домів Генуї [15].

Ведення бізнесу потребувало відповідної інфраструктури, яка, попри швидку відбудову і постійне розширення Одеси, була не в кращому стані і потребувала постійної модернізації. Італійські піддані була авторами декільком проектів з благоустрою Одеси й інших регіонів Наддніпрянської України. Особливо вирізнявся купець 1-ої гільдії, сардинський підданий Карло Рокко, чий спроби

і проекти були направлені на поліпшення умов ведення зовнішньої торгівлі, але їх реалізація покращила б економічні умови і життя жителів всього регіону.

У 1856 р. купці 1-ої гільдії Джакомо Порро, Карло Рокка і Еліас Тработті звернулися до новоросійського і бессарабського генерал-губернатора з клопотанням дозволити їм влаштувати телеграфну лінію між Одесою і Галацом через Белград [41, арк. 1]. У 1860 р. К. Рокко запропонував ще один проект, що передбачав побудову «парових ліній» для перевезення вантажів нерейковими шляхами у Херсонській, Київській, Подільській губерніях та Бессарабській області [42, с. 29]. З цим проектом був пов'язаний проект створення в Одесі коно-залізничної дороги для перевезення «зерна та інших товарів між гаванями і магазинами, що знаходяться в різних частинах міста» [43, арк. 4]. Проект був поданий Карлом Рокка і Костянтином де Азарта на розгляд уряду. У 1859 р. Карл Рокко запропонував проект проведення водопроводу з р. Дністер [42, с. 30].

Жоден з проектів так і не був реалізований. Можливо, це пов'язано з економічною і фінансовою кризою кінця 1850 – початку 1860-х рр., коли торгові дома Рокка, де Азарта припинили своє існування, а інша частина купецтва не мала постійного доходу, щоб вкласти його у такі масштабні проекти. Окрім того, кожний проект повинен був бути узгоджений з міською думою, яка найчастіше вимагала змінити проект і ставила вимогу, що «якщо місто буде бажати придбати для своєї вигоди» [43, арк. 113в.], то засновники повинні продавати своє підприємство за вже встановлену суму.

Східна війна (1853-1856) та події, що слідували за нею, сильно вдарили по позиціях італійських торгових домів. 12 лютого 1854 р. був оприлюднений наказ, що забороняв вивозити зерно з усіх чорноморських і азовських портів до 1 вересня 1854 р. [44]. Через загрозу висадки англійського і французького десанту 18 березня 1854 р. було вирішено все зерно, овес і борошно, що знаходяться в Одесі, окрім частин необхідної для місцевого населення, забрати в казну, а власникам видати квитанцію [45, арк. 26].

У 1854 р. на складах в Одесі перебувала наступна кількість пшениці, власниками якої були італійські неогоціанти: на рахунку «Братів Рокка» – 20 000 чвертей, Джованні Рокка – 10 000 чвертей, А. Россі – 6000 чвертей, «далль Орсо» – 5000 чвертей, К. де Азарта – 3000 чвертей, Дж. Порро – 3000 чвертей, «Джерболині і Симони» – 4500 чвертей, Ф. К'ярелла – 3 000 чвертей, Деджовани і Тубіно – 4 000 чвертей [45, арк. 27-28].

Весь товар призначався за договорами для купців європейських портів: Генуї, Трієсту, Марселя та ін. Звичайно, всі ці заходи негативно впливали на справи італійців: вони не втрачали контракти, повинні були платити за зберігання товару на складах (якщо вони не належав їм).

Під час Східної війни припинив своє існування торговий дім «Джерболині і Симоні». Г. Джерболині за постійні політичні розмови вже давно перебував під наглядом поліції. У 1854 р. через його висловлювання проти війни з Петербурга надійшов наказ, що давав йому 24 години, щоб покинути Одесу. Г. Джерболині своєї вини не визнавав і навіть хотів звернутися до імператора, але дізнався, що наказ надійшов саме від імператора. Він отримав від Д. Остан-Сакена 5 днів для завершення своїх справ у місті і відправився у Відень у супроводі службовця губернатора до кордону [46].

Навесні 1856 р., незабаром після закінчення війни, з Одеси й інших чорноморських портів відновився експорт зерна до Європи. Через чутки про нестачу зерна в Європі, ціни на українське збіжжя підскочили. Проте восени з'ясувалося, що зібраний врожай невеликий, а всі запаси минулих років були продані в Польщу, і надходження зерна до Одеси буде вдвічі-втричі меншим, ніж звичайно. Значна кількість кораблів виявилася ненавантаженою, і їм довелося повернутися назад порожніми [47, с. 244]. Втрати одеських експортерів були великими й досягли 10 млн. крб.

В наступному році в Одесі почалася справжня криза, що ускладнювалася фінансовою кризою 1857 р. у Західній Європі. Загальні збитки одеських торгових і банкірських домів з 1857 р. по 1862 р. досягли 8 млн. крб. сріблом [47, с. 244]. У 1857 р. 51 купець здійснив експортні операції в одеському порту на суму від 100 тис. крб. до суми понад 1 млн. крб. Серед них були 9 італійців, але усі вартість їхніх операцій складала менше мільйона крб., на відміну від провідних грецьких домів [48, с. 137].

У наслідок кризи у 1859-1862 рр. були ліквідовані торгові дома Луїджі Россі, Доменіко Тубіно, Карла Рокка, Карла Деазарта [47, с. 280]. Наприкінці 1850-х рр. помирають Джакомо Порро і Вінченцо Наполеонович Россі, що призвело до закриття їхніх компаній у наступні роки. Наприкінці 1860-х рр. з усіх генуезьких торгових домів, що існували в 1830-1850-х рр. залишається лише торговий дім «Далль Орсо і сини».

Окрім цього, у світі відбуваються події, що на відтік італійського капіталу з Одеси. З одного боку, утворення єдиного Італійського королівства

і позбавлення впливу Австро-Угорської імперії зумовили сприятливі умови для побудови промисловості, розвитку міжнародних торгових зв'язків і повернення на батьківщину італійських мігрантів. З іншої сторони, в цей період розпочинається масова еміграція з Італії до американського континенту, в тому числі й серед італійських комерсантів. Цьому сприяли деякі економічні перетворення в США: скасування рабства, закінчення громадянської війни і побудова залізниці. У 1869 р. закінчилося спорудження Першої трансконтинентальної залізничної дороги, що з'єднала Каліфорнію з центральними штатами і призвела до появи на європейському ринку дешевого і якісного каліфорнійського зерна, що складало суттєву конкуренцію українському.

Ще одним викликом для італійської зовнішньої торгівлі стало домінування пароплавів над парусними суднами у здійсненні торгових перевезень у міжнародній торгівлі. Пароплави мали великі переваги: краще оснащення, швидкість і менш дороге страхування. Італійський торговий флот складався з вітрильних суден, а тому не міг конкурувати з чисельним англійськими пароплавами, які в цей час домінують у перевезенні збіж-

жя на Чорному морі.

Таким чином, світові і внутрішньоукраїнські події 1860-х рр. негативно вплинули на торгову діяльність італійців в Одесі.

Отже, подана біографія і аналіз діяльності італійських негоціантів свідчить про їх значний внесок в розвиток Одеси та дає можливість продемонструвати своєрідність цієї етносоціальної групи. Протягом 1820 1860-х рр. в Одесі італійські торгові дома були засновані лише вихідцями з Сардинського королівства. Для ведення бізнесу у місті купці вкладали родинний або власний, переведений з Італії або зароблений на місті, капітал, який за декілька років давав багатотисячні прибутки шляхом експорту українського збіжжя у середземноморські порти. Окрім економічної діяльності, вони займалися забудовою і благоустроєм міста, благодійництвом, а також обіймали посади в органах місцевої і державної влади, входили до стану почесних громадян міста. Не зважаючи на це, вони не поривали зав'язків з батьківщиною і при несприятливих економічних обставинах закривали бізнес в Одесі, переводячи капітал до Італії.

Джерела та література

1. Бацак К. Ю. Італійська еміграція в Україні наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. – К.: Знання України, 2004. – 300 с.
2. Бацак Н. М. Грецьке та італійське купецтво у портах Північного Причорномор'я: комерційна діяльність, мореплавство у першій третині XIX ст. // Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII – XIX століття. Збірник наукових статей. – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – С. 11-34.
3. Makolkin A. The Nineteenth century in Odessa. One hundred years of Italian culture on the shore of the Black Sea (1794-1894). – Lewiston: Edwin Mellen Press, 2007. – 230 p.
4. Poggi P. Pier Francesco Casaretto e la sua famiglia // Casaretto P. F. La moneta genovese in confronto con le altre valute mediterranee nei secoli XIX-XIII. Genova, 1928. – P. XVI CXIV.
5. Донік О.М. Купецтво України в Імперському просторі (XIX ст.). – К.: Інститут історії України, 2008. – 271 с.
6. L'Archivio di Stato di Torino (A.S.T.)/Materie politiche per rapporto all'Estero (M.E.)/Consolati Nazionali (C.N.), Odessa, mazzo 2, G. Milanta al Conte V. Sallier della Torre, 19 ottobre 1826.
7. Державний архів (далі – ДА00). – Ф. 18. – Оп.1. – Спр. 114.
8. ДА00. – Ф. 18. – Оп. 3. – Спр. 6.
9. ДА00. – Ф. 4. – Оп. 1а. – Спр. 381.
10. ДА00. – Ф. 18. – Оп.1. – Спр. 586.
11. ДА00. – Ф. 18. – Оп.1. – Спр. 54.
12. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 2, G. Milanta al Conte V. Sallier della Torre, 24 gennaio 1826.
13. DE ASARTA, Giacomo [Електронний ресурс] // Dizionario Biografico degli Italiani. – 1987. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-de-asarta_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-de-asarta_(Dizionario-Biografico)/)
14. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 2, G. Milanta al Conte V. Sallier della Torre, 17 settembre 1828.
15. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 6, d'Andreis al Cav. M. d'Azeglio, 20 giugno 1852.
16. Новороссийский календарь на 1853-й год, издаваемый при Ришельевском лицее. – Одесса: В городской типографии, 1852. – 420+36+VII с.
17. ДА00. – Ф. – Оп. 154. – Спр. 43.
18. Одесский вестник (далі – ОВ). – 1878. – 19 сентябрь.
19. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1899 год. – Одесса: Типография штаба округа, 1898. – XIV+384+VII+169+93 с.

20. Очередное собрание 14 октября 1896 года // Известия Одесской Городской Думы. – 1896. – №21.
21. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 5, P. Giovanetti al Conte delle Margarita, 15 agosto 1840.
22. Poggi P. Pier Francesco Casaretto e la sua famiglia // Casaretto P. F. La moneta genovese in confronto con le altre valute mediterranee nei secoli XIXIII. Genova, 1928. – P. XVI CXIV.
23. ДАОО. – Ф. 4. – Оп. 17. – Спр. 176.
24. Внутренние известия // Одесский вестник (далі – ОВ). – 1836. – 12 февраля
25. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 5, P. Giovanetti al Conte delle Margarita, 23 agosto 1840.
26. A.S.T./M.E./C.N., Genova, mazzo 5, Procura gerenerale del Signor Felice Porro in Capo del Luciano Milanta, 22 luglio 1840.
27. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 5, A. Repetto al conte Margarita, 24 dicembre 1846.
28. Внутренние известия // ОВ. – 1843. – 25 сентября.
29. ДАОО. – Ф. 18. – Оп. 3. – Спр. 25.
30. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 6, G. Galateri al Conte di Cavour, 26 agosto 1858.
31. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 5, Cav. d'Andreis al Cav. M. d'Azeglio, 28 aprile 1851.
32. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 6, Lettere di «Porro, Petrica&Co», 1 novembre 1853.
33. Immigrazioni, emigrazione e colonie nella Russia meridionale // Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia. – 1877. – 16 ottobre.
34. «Бердянський літописець» Василь Крижанівський / Упорядн.: І. І. Лиман, В. М. Константинова; Авт. передмов: Лиман І. І., Константинова В. М., Шиян Р., Шандра В. С., Бібєрова Г. Ф. – Бердянськ; Київ; Едмонтон: РА «Тандем – У», 2007. – 300 с.
35. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 4, La Memoria di Regia Cancelleria di Sardegna, 11 gennaio/4 febbraio 1836.
36. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 4, F. Milanta al Conte della Margarita, 2 dicembre 1836.
37. Государственная внешняя торговля 1838 года в разных ее видах. – СПб., 1839.
38. Государственная внешняя торговля 1839 года в разных ее видах. – СПб., 1840.
39. Государственная внешняя торговля 1843 года в разных ее видах. – СПб., 1844.
40. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 5, A. Repetto al conte Margarita, 24 dicembre 1846.
41. ДАОО. – Ф. 2. – Оп.1. – Спр. 466.
42. Феденко О. О. Проекти італійця Карла Рокко з благоустрою Одеси (середина XIX ст.) / О. О. Феденко // Чорноморська минушина. – 2014. – Вип. 9. – С. 26-30.
43. ДАОО, ф. 1. – Оп. 41. – Спр. 40.
44. О воспрещении вывозить хлеб за границу из Одесского и всех Черноморских и Азовских портов: Сенатский, по высочайшему повелению, 17 февраля 1854 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 2. – Т. 29. – Отд. 1. – № 27934.
45. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 367.
46. A.S.T./M.E./C.N., Odessa, mazzo 6, S. Berzolese a G. Dabormida, 8 febbraio 1854
47. Мошенський С. З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи / С. З. Мошенський. – London: Xlibris, 2014. – 453 с.
48. Морозан В.В. Деловая жизнь на юге России в XIX - начале XX века. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2014. – 616 с.